

ŚCIEŻKI MARIOLOGII WSPÓŁCZESNEJ
SENTIERI DELLA MARIOLOGIA CONTEMPORANEA

W dokumentach ekumenicznych, które powstały w wyniku rozmów prowadzonych przez Kościoły i Wspólnoty chrześcijańskie, stosunkowo niewiele miejsca poświęca się tematowi niepokalanego poczęcia Najświętszej Maryi Panny. W zbiorze dokumentów z lat 1931-1982 można znaleźć tylko osiem wzmianek dotyczących tego tematu, natomiast w zbiorze dokumentów powstałych w latach 1982-1990 pojawia się zaledwie sześć miejsc, w których wspomina się tę prawdę. Również we Wspólnej deklaracji o usprawiedliwieniu w dialogu luterkańsko-katolickim brak wzmianki na ten temat¹.

Niewielka liczba odniesień do maryjnego dogmatu w dokumentach ekumenicznych jest związana z problemem odrzucenia nauki o niepokalanym poczęciu Najświętszej Maryi Panny przez niekatolickie Kościoły i Wspólnoty chrześcijańskie. Pomimo to ich stanowisko wobec osoby Maryi wyrażone w doktrynie lub praktyce kościelnej jest niejednokrotnie zbliżone do treści definicji dogmatycznej lub się z nią wiąże.

Ks. Włodzimierz Wołyniec

1. Problem odrzucenia dogmatu

Niepokalanie poczęcie Najświętszej Maryi Panny w świetle dokumentów ekumenicznych

Dialog ekumeniczny ukazuje znamieny fakt, że prócz Kościoła katolickiego żaden inny Kościół czy Wspólnota kościelna nie przyjmuje

definicji dogmatycznej o niepokalanym poczęciu z 1854 roku. Pierwsze orzeczenie na ten temat znajdujemy w dialogu między Kościołem starokatolickim a Kościołem prawosławnym. W końcowym dokumencie stwierdzają one jednoznacznie: *Kościół nie zna nowego dogmatu o Niepokalanym Poczęciu*². Zdanie to nie oznacza, że istnieje jakiś „stary dogmat” wyrażający tę prawdę, który jest znany Kościołowi. Pod pojęciem „nowego dogmatu” należy rozumieć sformułowanie dogmatyczne wyrażone *ex cathedra* przez biskupa Rzymu. Nie przyjmując tego sformułowania,

SALVATORIS MATER
6(2004) nr 2, 205-220

¹ Pełna nazwa dokumentu: *Gemeinsame Erklärung zur Rechtfertigungslehre. Ein Kommentar des Instituts für Ökumenische Forschung, Straßburg, Reutlingen* [b. r]. Wspólna Deklaracja luterkańsko-katolicka o usprawiedliwieniu została podpisana 31 października 1999 roku.

² *Christologie. Gemeinsame Erklärung, Chambéry 1975 und 1977*, w: *Dokumente wachsender Übereinstimmung. Sämtliche Berichte und Konsentexte interkonfessioneller Gespräche auf Weltebene*, t. 1 (1931-1982), red. H. MEYER, D. PAPANDREOU, H. J. URBAN, L. VISCHER, Paderborn-Frankfurt am Main 1991, 30-36, tutaj: 34, nr 16.

Kościół wschodnie nie odcinają się jednak zupełnie od teologicznej treści tego dogmatu.

Inne stanowisko przyjmuje Światowa Rada Metodystów. Metodysci w dialogu ekumenicznym z Kościołem katolickim zwracają uwagę na treść definicji dogmatycznej. Według nich, stanowi ona nie tylko istotną różnicę w nauczaniu obu Kościołów, ale staje się także przyczyną ich podziału: *Zdogmatyzowana nauka katolicka o Matce naszego Pana jest jednym z trzech istotnych różnic w obu tradycjach*³. Wobec nauki o niepokalanym poczęciu Najświętszej Maryi Panny metodysci zajmują stanowisko obojętne, ponieważ dogmat wyrażający tę naukę *obojętnie czy jest prawdziwy czy też nie - nie należy do istoty wiary*⁴.

Z kolei baptyści wysuwają na pierwszy plan problem biblijnego fundamentu nauki o niepokalanym poczęciu oraz problem udziału Maryi w pośrednictwie Chrystusa. W dialogu z Kościołem katolickim stwierdzają oni, że maryjny dogmat jest *mało wyraźnie zakorzeniony w Biblii*, a cześć oddawana Maryi zdaje się *zagrożać jedynie pośrednictwu Jezusa jako Pana i Zbawiciela*⁵.

Problem obecności w Piśmie Świętym prawdy o niepokalanym poczęciu Maryi jest omawiany również w dialogu Kościoła katolickiego z Kościołem ewangelicko-luterańskim oraz Kościoła katolickiego z reprezentantami zielonoświątkowców. W odniesieniu do niepokalanego poczęcia i wniebowzięcia Maryi luteranie stwierdzają, że nie znajdują w Piśmie Świętym Starego i Nowego Testamentu potwierdzenia „nowych dogmatów o Maryi”⁶. Natomiast zielonoświątkowcy ustosunkowują się bardzo krytycznie do całej mariologii. Nie przyjmują oni *żadnego rozwoju nauki o Maryi*, który w konsekwencji doprowadziłby do zdefiniowania prawdy o Jej niepokalanym poczęciu⁷,

³ Bericht der Gemeinsamen Kommission der Römisch-Katholischen Kirche und des Welt/ates Methodistischer Kirche, 1971 („Denver-Bericht“), w: Dokumente wachsender Übereinstimmung..., 388-422, tutaj: 402, nr 63.

⁴ Bericht der Gemeinsamen Kommission der Römisch-Katholischen Kirche und des Weltrates Methodistischer Kirchen, 1985 („Nairobi-Bericht“), w: Dokumente wachsender Übereinstimmung. Sämtliche Berichte und Konsentexte interkonfessioneller Gespräche auf Weltebene, t. 2 (1982-1990), red. H. MEYER, D. PAPANDREOU, H. J. URBAN, L. VISCHER, Paderborn-Frankfurt am Main 1992, 507-525, tutaj: 524, nr 73.

⁵ Aufforderung zum Christuszeugnis in der heutigen Welt. Bericht über die internationalen baptistisch/römisch-katholischen Gespräche 1984-1988, w: Dokumente wachsender Übereinstimmung..., t. 2, 374-391, tutaj: 389, nr 56.

⁶ Einheit vor uns. Bericht der Gemeinsamen Römisch-katholischen/Evangelisch-lutherischen Kommission, 1984, w: Dokumente wachsender Übereinstimmung..., t. 2, 451-506, tutaj: 477, nr 66.

⁷ Schlussbericht des Dialogs zwischen dem Sekretariat für die Einheit der Christen der Römisch-Katholischen Kirche und einigen klassischen Pfingstlern, 1977-1982, w: Dokumente wachsender Übereinstimmung..., t. 1, 581-599, tutaj: 592, nr 61.

a niektóre praktyki pobożności maryjnej w Kościele katolickim uznają wręcz za zabobonne i pogańskie, chociaż w Matce Jezusa dostrzegają *niezwykły przykład wiary, pokory i cnoty*⁸.

Z dokumentów ekumenicznych wynika, że problem odrzucenia maryjnego dogmatu z 1854 roku jest związany ze sposobem rozumienia nadprzyrodzonego Objawienia. W myśl protestanckiej zasady *sola scriptura*, która nie uwzględnia żywej tradycji Kościoła, nauka o niepokalanym poczęciu Najświętszej Maryi Panny nie jest zawarta wyraźnie w Objawieniu Bożym. Tymczasem teologia katolicka przyjmuje istotny wpływ żywej tradycji Kościoła w procesie poznawania i rozumienia słowa Bożego. Teologowie katoliccy mówią o tym wyraźnie w dialogu z zielonoświątkowcami, wyjaśniając, że tradycja jest rozumiana jako autentyczne doświadczenie słowa Bożego. Żywa tradycja Kościoła polega na tym, że modli się on słowem Bożym, że je rozważa i głosi. Dlatego katolicka nauka o niepokalanym poczęciu jest ostatecznie wynikiem refleksji wierzących nad słowem Bożym Starego i Nowego Testamentu⁹.

Problem odrzucenia maryjnego dogmatu jest także związany ze sposobem interpretacji Pisma Świętego. Otóż nauka o niepokalanym poczęciu Najświętszej Maryi Panny wynika z interpretacji, która przyjmuje istnienie nie tylko dosłownego sensu, lecz także pełniejszego, typicznego i duchowego sensu tekstów biblijnych. Odkrywanie takiego sensu, połączonego ściśle z sensem dosłownym, literalnym, przynależy do autentycznej interpretacji Pisma Świętego od czasów Ojców Kościoła. *Katechizm Kościoła Katolickiego* z 1992 roku podkreśla aktualność takiej interpretacji. Podstawą nauki o niepokalanym poczęciu jest właśnie taka interpretacja. W niektórych tekstach biblijnych dostrzega ona głębszy sens dotyczący osoby Maryi. W dokumencie końcowym dialogu z reprezentantami zielonoświątkowców członkowie Sekretariatu Jedności Chrześcijan Kościoła katolickiego wskazują na takie teksty Starego Testamentu, które zawierają figury Matki Chrystusa. Figury te znajdują swoje wypełnienie w Nowym Testamencie. Zgodnie z tradycją Kościoła, należą do nich teksty mówiące o „Dziewicy, Córce Syjonu” (por. So 3, 14-20; Zach 2, 14; 9, 9), które znalazły swoje dopełnienie w nowotestamentowych tekstach o „Dziewicy imieniem Maryja” (por. Łk 1, 26-28), oraz starotestamentowe teksty mówiące o „kobiecie” (por. Rdz 3, 15) odnoszące się w Nowym Testamencie do Matki Jezusa (por. J 2, 4;

⁸ TAMŻE, 592, nr 63.

⁹ TAMŻE, 594, nr 72.

19, 26). Interpretacja tych właśnie tekstów wpłynęła na rozwój nauki o niepokalanym poczęciu Najświętszej Maryi Panny¹⁰.

Należy jednak podkreślić, że dogmatyczna definicja Piusa IX opiera się przede wszystkim na pogłębionej interpretacji Rdz 3, 15. W dialogu ekumenicznym tekst ten nie został wyraźnie wzięty pod uwagę. Tymczasem ukazuje on ścisły i nierozzerwalny związek między Maryją a Chrystusem. Ogłoszone w nim zwycięstwo Chrystusa nad szatanem zapowiada *implicite* niepokalane poczęcie, ponieważ w tym zwycięstwie uczestniczy Maryja od początku. Odrzucenie tej nauki prowadziłoby do stwierdzenia, że w życiu Maryi istniał jakiś moment, w którym nie uczestniczyła Ona w zwycięstwie Chrystusa i podlegała mocy szatana¹¹.

Ponadto dogmat niepokalanego poczęcia Najświętszej Maryi Panny opiera się na nowotestamentowych tekstach Łk 1, 28. 42, które określają Maryję jako osobę „pełną łaski”. Określenie to należy rozumieć w tym sensie, że jest Ona „pełna łaski” w każdym czasie, bez ograniczenia, czyli od początku swojego istnienia¹².

Problem odrzucenia maryjnego dogmatu z 1854 roku jest związany także z nauką o rozwoju dogmatów w żywej tradycji Kościoła i z możliwością ogłaszania przez Nauczycielski Urząd Kościoła nowych dogmatów wiary, które pełniej wyrażają istniejącą w Kościele od początku niezmienną prawdę wiary. Nowe dogmaty nie przekreślają prawdziwości dawnych, lecz są ich dopełnieniem i ubogaceniem¹³.

Należy też dodać, że nauka o niepokalanym poczęciu należy do misterii chrześcijańskich, które tworzą jeden system prawd objawionych. W systemie tym istnieje hierarchia prawd. Wszystkie one są skupione wokół misterium Trójcy Świętej i misterium wcielenia, które stanowią najważniejsze tajemnice wiary chrześcijańskiej. Niepokalane poczęcie Najświętszej Maryi Panny zajmuje w systemie prawd objawionych sobie właściwe miejsce, podporządkowane prawdom trynitarnym i chrystologicznym. W związku z tym odrzucenie istnienia systemu i hierarchii prawd objawionych prowadzi również do odrzucenia dogmatu maryjnego. W dialogu z reprezentantami zielonoświątkowców teologowie katoliccy podkreślają, że w hierarchii prawd objawionych nauka o niepokalanym poczęciu należy do istotnych prawd Kościoła katolickiego¹⁴.

¹⁰ TAMŻE.

¹¹ Por. J. POHLE, J. GUMMERSBACH, *Lehrbuch der Dogmatik*, t. 2, Paderborn 1956¹⁰, 359.

¹² TAMŻE, 360.

¹³ Por. B. PYLAK, *Dogmat*, w: *Encyklopedia Katolicka*, t. 4, Lublin 1985, kol. 8.

¹⁴ Jednak odrzucenie tej prawdy nie oznacza wiecznego potępienia: *Schlussbericht*

Pomimo oficjalnego odrzucenia maryjnego dogmatu z 1854 roku w nauce niekatolickich Kościołów i Wspólnot chrześcijańskich można spotkać jednak prawdy wiary, które są wspólne z nauką zawartą w dogmacie katolickim. Na pierwszym miejscu znajduje się nauka o świętości i czystości Maryi.

2. Świętość i czystość Maryi

Treść maryjnego dogmatu o niepokalanym poczęciu obejmuje naukę o świętości i czystości Maryi. Dokumenty ekumeniczne wskazują na to, że nauka ta jest mocno zakorzeniona w tradycji Kościołów starokatolickiego i prawosławnego. We wspólnym dialogu, który dotyczy przede wszystkim nauki o Chrystusie, przedstawiciele tych Kościołów zauważają zgodnie, że nauka o Maryi jest ściśle związana z chrystologią, to znaczy wynika ona ze *zjednoczenia hipostatycznego natury ludzkiej z naturą Boską*. Dlatego: *Kościół wyznaje, że święta Dziewica Maryja urodziła nie tylko zwykłego człowieka, ale także Boga-Człowieka*¹⁵.

Prawda o świętości i czystości Maryi jest zawarta w tekstach liturgicznych i w pobożności wiernych tych Kościołów. Maryja jest w nich nazywana „świętą” i „czystą”¹⁶. Ponadto uczestnicy dialogu odwołują się do orzeczenia II Soboru w Nicei z 787 roku, czyli 7 Soboru Ekumenicznego, w którym także jest mowa o „czystości” i „świętości” Maryi. Sobór ten omawia sprawę świętych obrazów i przy tej okazji wspomina o obrazach „Niepokalanej Pani” i „Świętej Bogurodzicy” (*Theotokos*)¹⁷.

Przedstawiciele Kościołów starokatolickiego i prawosławnego wspominają również, że w ich tradycji istnieją takie określenia Matki Bożej, jak: „Pełna łaski”, „Pierwsza ze świętych”, „czysta Służebnica Pana”¹⁸. Według nich, określenia te oznaczają relatywną bezgrzeszność Maryi, czyli „bezgrzeszność z łaski”, która jest owocem działania w Niej Ducha Świętego. W dokumencie czytamy: *Kościół [...] przypisuje Jej przez to relatywną bezgrzeszność z łaski przez zstąpienie na Nią Ducha Świętego*¹⁹.

des Dialogs zwischen dem Sekretariat für die Einheit der Christen der Römisch-Katholischen Kirche und einigen klassischen Pfingstlern, 1977-1982..., 593, nr 69.
¹⁵ *Christologie. Gemeinsame Erklärung, Chambéry 1975 und 1977...*, 33, nr 11.

¹⁶ Dokument zawiera przykład modlitwy liturgicznej Katolickiego Kościoła Chrystusowego w Szwajcarii: *Boże, daj nam udział w życiu Twójemu Syna we wspólnocie z Dziewicą Maryją, świętą Matką naszego Pana i Boga* (s. 35, nr 17).

¹⁷ DS 600.

¹⁸ *Christologie. Gemeinsame Erklärung...*, 34, nr 15.

¹⁹ TAMŻE.

Należy zauważyć, że pojęcia świętości i czystości są tu rozumiane w sensie negatywnym, to znaczy, są one utożsamiane z bezgrzesznością. Kościoły starokatolicki i prawosławny przyjmują, że bezgrzeszność Maryi wynika całkowicie z działania Ducha Świętego, który na nią zstąpił w czasie zwiastowania. Natomiast w odniesieniu do Osoby Jezusa Chrystusa dokument mówi o bezgrzeszności z natury: *Absolutnie bezgrzeszny jest tylko nasz Zbawiciel Jezus Chrystus*. Bezgrzeszność i świętość Jezusa Chrystusa Zbawiciela jest absolutna, podczas gdy bezgrzeszność i świętość Maryi jest „relatywna”, z łaski²⁰.

O świętości Maryi wspomina też koptyjski patriarcha Kościoła wschodnio-prawosławnego (przedchalcedońskiego prawosławia) Shenud III w ekumenicznym dialogu z papieżem Pawłem VI. We wspólnym oświadczeniu przedstawiciele obu Kościołów zwracają uwagę na godność Maryi: *Czczymy Dziewicę Maryję, Matkę Prawdziwej Światłości i wyznajemy, że Ona, Rodzicielka Boga [...] jest naszą Orędowniczką i jako Theotokos przewyższa godnością chóry aniołów*²¹. Dla przedchalcedońskiego prawosławia świętość Maryi jest porównywalna ze świętością Jezusa Chrystusa. Wynika to ze słów patriarchy Shenuda, który stwierdza, że ziemia palestyńska została uświęcona nie tylko przez Jezusa Chrystusa, lecz także przez życie świętej Dziewicy Maryi²².

Kościół prawosławny wypowiada się również o świętości Maryi w dialogu z Kościołem anglikańskim w orzeczeniu Wspólnej Teologicznej Komisji anglikańsko-prawosławnej z 1978 roku²³. Wyrażając swoje zdecydowane negatywne stanowisko wobec święcenia kobiet, Kościół prawosławny podkreśla, że czci *świętą Dziewicę Maryję, Theotokos jako ludzką osobę najbliższą stojącą Boga*. Stwierdzenie to wyraża istotną prawdę, która znajduje się także w dogmacie o niepokalanym poczęciu Maryi, a mianowicie prawdę o Jej wyjątkowej więzi z Osobami Trójcy Świętej. Maryja jest osobą umiłowaną przez Ojca, jest napełniona Duchem Świętym i staje się Matką Syna Bożego.

Przedstawiciele Kościoła prawosławnego wspominają też, że w ich tradycji istnieją tytuły takie, jak: *megalomartyrs* (wielki męczennik)

²⁰ TAMŻE.

²¹ *Gemeinsame Erklärung des Papstes Paul VI. und des koptischen Papst-Patriarchen Shenuda III. vom 10. Mai 1973*, w: *Dokumente wachsender Übereinstimmung...*, t. 1, 529-531, tutaj: 530.

²² TAMŻE, 531.

²³ *Bericht einer Sondersitzung der Gemeinsamen Anglikanisch/Orthodoxen Theologischen Kommission 1978 („Athen-Erklärung“)*, w: *Christologie. Gemeinsame Erklärung, Chambésy 1975 und 1977*, w: *Dokumente wachsender Übereinstimmung...*, t. 1, 90-97.

i *isapostolos* (równy apostołom)²⁴. W odniesieniu do Maryi wyrażają one Jej świętość i wyjątkowe miejsce wśród świętych. Chociaż w tym dokumencie nie wspomina się o niepokalanym poczęciu Najświętszej Maryi Panny, to twierdzenia o tym, że jest Ona osobą najbliższą stojącą Boga, jak również przypisywanie Jej tytułów „wielkiego męczennika” i „równej apostołom”, stają się bliskie treści dogmatu, który ukazuje Jej wyjątkowe miejsce w ekonomii zbawienia. Maryja staje się świadkiem działania Boga, który dokonuje w Jej życiu wielkich rzeczy (por. Łk 1, 49). W tym sensie staje się Ona „wielkim męczennikiem”, czyli wielkim świadkiem niezwykłego działania Bożego, w które jest wpisane także Jej niepokalane poczęcie. Natomiast drugi tytuł „równej apostołom” wskazuje na Jej wybranie i misję niesienia Chrystusa wszystkim ludziom. Maryja oddaje się całkowicie tej misji apostoelskiej. Jej gotowość pełnienia zbawczej woli Boga i pełne bycie dla Boga jest związane z niepokalanym poczęciem i z niego wynika.

Według Wspólnej Komisji anglikańsko-prawosławnej, świętość oznacza również „panowanie z Chrystusem”. Członkowie Komisji wyprowadzają takie określenie z tekstu Łk 22, 29-30: *Dlatego i Ja przekazuję wam królestwo, jak Mnie przekazał je mój Ojciec: abyście w królestwie moim jedli i pili przy moim stole oraz żebyście zasiadali na tronach, sądząc dwanaście pokoleń Izraela*. Należy jednak zauważyć, że słowa Chrystusa dotyczą świętości w eschatologicznej pełni królestwa Bożego. Pomimo tego, że zostały one skierowane do apostołów, można je odnieść także do osoby Maryi, Matki Chrystusa. A więc Jej świętość byłaby również panowaniem z Chrystusem w Jego królestwie. Na podstawie dogmatu o niepokalanym poczęciu oznaczałoby to, że panowanie Maryi z Chrystusem rozpoczęło się od początku Jej istnienia, podczas gdy dla apostołów i świętych urzeczywistnia się ono w eschatologicznej pełni.

Dla Kościoła prawosławnego świętość Maryi jest także związana z ikonografią. Teologia ikon jest ukazana w „Dokumencie z Dublin” z 1984 roku, opracowanym przez Wspólną Teologiczną Komisję Kościoła anglikańskiego i prawosławnego. Według dokumentu, ikony w tradycji prawosławnej mają podłoże chrystologiczne. Są one ściśle związane z misterium wcielenia, które nadaje im sens i znaczenie, ponieważ przez *Wcielenie Słowa [...] materia zostaje uświęcona i na nowo uzdolniona do tego, aby ukazywać Boską piękność*. Dlatego *ikony są instrumentem, który wyraża – na ile to możliwe – wspaniałość Boga, która jest widzialna na obliczu Jezusa Chrystusa* (por. 2 Kor 4,

²⁴ TAMŻE, 91, nr 6.

6) i na obliczu Jego przyjaciół, świętych²⁵. Wynika z tego, że również maryjne ikony ukazują wspaniałość Boga i to w sposób szczególny. Teologowie prawosławni twierdzą, że Maryja nie tylko należy do „przyjaciół Boga”, ale zajmuje wśród nich wyjątkowe miejsce: *W naszej ekonomii zbawienia Dziewica Maryja zajmuje wyjątkowe miejsce, ponieważ została wybrana na Matkę Chrystusa, naszego Boga*²⁶.

W nauce prawosławnej rola i znaczenie ikon są podobne do roli i znaczenia sakramentów, ponieważ poprzez ikony wierzący mają bezpośredni kontakt z Bogiem. Teologowie prawosławni stwierdzają, że kontakt z ikonami przemienia i uświęca ludzką osobę: *W odpowiedzi na wiarę i modlitwy wiernych Bóg udziela swojej łaski uświęcającej przez ikony*²⁷. W ten sposób prawosławna nauka o ikonach potwierdza świętość Maryi, a także podkreśla Jej udział w zbawczym dziele Jezusa Chrystusa.

3. Udział Maryi w dziele zbawczym Chrystusa

Problem udziału Maryi w zbawczym dziele Chrystusa zarysowuje się wyraźnie w dialogu Kościoła katolickiego z Ewangelicznymi Chrześcijanami (*die Evangelikalen*). W dokumencie końcowym tego dialogu Ewangeliczni Chrześcijanie przyznają, że *mają największe trudności z tym, aby dostrzec związek nauki o Maryi ze zbawieniem*²⁸. Tymczasem katolicy *uważają Maryję za bezgrzeszną kobietę, ponieważ przy Inkarnacji została napełniona Duchem (por. Łk 1, 35) i w Dniu Pięćdziesiątnicy została ochrzczona Duchem (por. Dz 1, 14n; 2, 1-4)*²⁹. Maryja reprezentuje wszystkich chrześcijan, którzy zostali ożywieni przez Ducha. Katolicy nazywają Maryję „wzorem” albo „modelem” Kościoła³⁰.

Chociaż Ewangeliczni Chrześcijanie przyznają uprzywilejowane miejsce Maryi w Ewangelii Dzieciństwa u św. Łukasza jako „pełnej łaski” i „błogosławionej między niewiastami” (Łk 1, 28. 42)³¹, to jednak

²⁵ „Dublin-Erklärung“ der Gemeinsamen Anglikanisch/Orthodoxen Theologischen Kommission, 1984, w: *Dokumente wachsender Übereinstimmung...*, t. 2, 101-128, tutaj: 120, nr 84.

²⁶ TAMŻE, 119, nr 75.

²⁷ TAMŻE, 121, nr 86.

²⁸ *Der Dialog über Mission zwischen Evangelikalen und der Römisch-Katholischen Kirche 1977-1984 (ERCDOM)*, w: *Dokumente wachsender Übereinstimmung...*, t. 2, 392-443, tutaj: 418, nr 135.

²⁹ TAMŻE, 418, nr 134.

³⁰ TAMŻE.

³¹ TAMŻE, 419, nr 141.

odnoszą się krytycznie do twierdzeń o „zbawiennym macierzyństwie” i o „wyjątkowym miejscu” Maryi w chrześcijańskiej pobożności. Oba te twierdzenia są zawarte w liście apostolskim Pawła VI *Marialis cultus*, cytowanym przez Ewangelicznych Chrześcijan, w którym wyjątkowość Maryi wynika z faktu, że jest Ona nie tylko „świętą Matką Boga”, ale także *pełną godności Towarzyszką Odkupiciela*³². W odpowiedzi na krytykę papieskiego nauczania, teologowie katolicycy wyjaśniają, że *Maryja nie udziela zbawienia, lecz przeciwnie – Ona sama została odkupiona przez śmierć swojego Syna*³³. W przypadku Maryi odkupienie nie oznacza jednak odpuszczenia grzechów, lecz zachowanie od grzechów, zgodnie z postanowieniem Boga. A zatem naukę katolicką o niepokalanym poczęciu Najświętszej Maryi Panny należy rozumieć jako odkupienie Maryi przez zachowanie Jej od grzechu pierworodnego, a przez to – zachowanie w ogóle od każdego grzechu³⁴.

Natomiast odpowiedzią na krytykę określenia „Towarzyszka Odkupiciela” jest nauka o niepowtarzalnej więzi osoby Maryi z Osobą Jezusa Chrystusa. Maryja jest nie tylko Matką Zbawiciela, ale staje się Jego wierną uczennicą i towarzyszy Mu w czasie Jego zbawczej misji. Teologowie katolicycy zwracają też uwagę, że określenie to może odnosić się również do innych ludzi: *Także my jesteśmy ‘towarzyszami Zbawiciela’, kiedy przyjmując Jego zbawienie i pośrednictwo, przez naszą modlitwę, przykład, ofiarę, służbę, świadectwo i cierpienie przekazujemy innym Jego zbawienie*³⁵.

Udział Maryi w zbawczym dziele Chrystusa jest związany także z problemem współdziałania Maryi w tym dziele. Dyskusja na ten temat rozwija się między teologami katolickimi a Ewangelicznymi Chrześcijanami. Punktem odniesienia w tej dyskusji jest nauka Soboru Watykańskiego II w Konstytucji dogmatycznej o Kościele (LG 62) o możliwości „współdziałania” Maryi i innych ludzi w dziele zbawienia. Według Ewangelicznych Chrześcijan *nasz udział w zbawieniu polega na przepowiadaniu zbawienia*, natomiast teologowie katolicycy – powołując się na Ga 1 - przyjmują bardziej aktywny udział w zbawieniu: *Nasze współdziałanie oznacza, że bierzemy udział w do-*

³² MC 15.

³³ *Der Dialog über Mission zwischen Evangelikalen und der Römisch-Katholischen Kirche 1977-1984* (ERCDOM)...., 419, nr 140.

³⁴ TAMŻE. Na temat odkupienia Maryi przez zachowanie od grzechu mówił Jan Paweł II w jednej z katechez: „Niepokalana: odkupiona przez zachowanie od grzechu”, w: *Jan Paweł II o Matce Bożej 1978-1998*, t. 4, red. A. SZOSTEK, Warszawa 1999, 170-172.

³⁵ *Der Dialog über Mission zwischen Evangelikalen und der Römisch-Katholischen Kirche 1977-1984* (ERCDOM)...., 419, nr 140.

brodziejstwach Chrystusa, w tym co On uczynił, i że my możemy samych siebie złożyć w ofierze (jak w przypadku Maryi), oddać życie na Jego służbę i stać się narzędziami Jego łaski³⁶. We wspomnianym tekście Ga 1 chodzi najprawdopodobniej o słowa św. Pawła: Gdy jednak spodobało się Temu, który wybrał mnie jeszcze w łonie matki mojej i powołał łaską swoją, aby objawić Syna swego we mnie, bym Ewangelię o Nim głosił poganom (Ga 1, 15-16). Objawienie się Chrystusa w osobie apostoła sprawia, że uczestniczy on w dziele Chrystusa i staje się Jego narzędziem w głoszeniu Ewangelii. Jeśli Syn Boży objawił się w osobie i życiu św. Pawła, to tym bardziej objawił się w osobie i życiu Maryi, Matki Syna Bożego.

Ewangeliczni Chrześcijanie krytykują również wypowiedzi o Maryi zawarte w Końcowym Dokumencie Konferencji Ameryki Łacińskiej w Puebla (1979 r.), w których jest mowa o tym, że *Niepokalana Dziewica została zanurzona w misterium Trójcy* (nr 293). Teologowie katoliccy wyjaśniają sens tej wypowiedzi w następujący sposób: *Życie Maryi w Trójcy polega na tym, że jest Ona Córką Ojca, Matką Syna i Świątynią Ducha Świętego*³⁷.

Problem uczestnictwa Maryi w dziele zbawienia Chrystusa zostaje poruszony także w dialogu Kościoła katolickiego z Kościołem anglikańskim na temat autorytetu w Kościele. Problem ten jest ukazany tutaj w aspekcie eklezjalnym. Członkowie Wspólnej Komisji wyznają, że Maryja jest wzorem świętości, posłuszeństwa i wiary dla wszystkich chrześcijan. Przyznają też, że *może być Ona postrzegana jako prorocki obraz (eine prophetische Gestalt) Kościoła Bożego zarówno przed, jak i po Wcieleniu*³⁸.

Udział Maryi w zbawczym dziele Chrystusa polega zatem nie tylko na tym, że jest Ona wzorem do naśladowania dla wszystkich chrześcijan, lecz także na tym, że Jej życie i osoba ukazują istotę Kościoła. W Maryi odnajduje Kościół swoją tożsamość.

4. Modlitwa wstawiennicza Maryi

Z udziałem Maryi w zbawczym dziele Chrystusa jest związany problem Jej modlitwy wstawienniczej. Problem ten zostaje poruszony w dialogu Kościołów anglikańskiego i prawosławnego w 1980 roku.

³⁶ TAMŻE, 420, nr 142.

³⁷ TAMŻE, 420, nr 144.

³⁸ *Autorität in der Kirche II* (Windsor 1981), w: *Dokumente wachsender Übereinstimmung...*, t. 1, 177-190, tutaj: 187, nr 30.

Członkowie Wspólnej Teologicznej Komisji stwierdzają: *Kościół na ziemi jest zjednoczony w jednej modlitwie z Kościołem w niebie, z Najświętszą Dziewicą Maryją, z aniołami, archaniołami i chórami niebios*³⁹. Według nich, modlitwa wstawiennicza Maryi i świętych jest wyrazem *wzajemnej miłości i wspólnego życia w Duchu Świętym*⁴⁰. Można wyprowadzić stąd wniosek, że do istoty świętości należy wzajemna braterska miłość i życie w Duchu Świętym. Takie rozumienie świętości pogłębia zrozumienie treści dogmatu o niepokalanym poczęciu. Jeśli Maryja była święta od początku swojego istnienia, to należy przyjąć, iż od początku żyła w Duchu Świętym, czyli była zjednoczona z Osobą Ducha Świętego i była posłuszna Jego natchnieniom. Ponadto Maryja była od początku napelniona braterską miłością. W tym kontekście warto przypomnieć, że już Ojcowie Kościoła stwierdzają, że podczas zwiastowania Maryja *przyjęła słowo Anioła z wiarą i miłością*⁴¹.

Modlitwa wstawiennicza Maryi polega na uczestnictwie w jedynym pośrednictwie Jezusa Chrystusa. Naukę tę potwierdzają zgodnie członkowie Wspólnej Komisji anglikańsko-prawosławnej. Według nich, podstawą i źródłem wstawiennictwa świętych jest panowanie z Chrystusem, które pozwala im uczestniczyć w jedynym pośrednictwie Jezusa Chrystusa, zgodnie z 1 Tm 2, 5: *Albowiem jeden jest Bóg, jeden też pośrednik między Bogiem a ludźmi, człowiek, Chrystus Jezus*⁴². Także wstawiennictwo Maryi ma swoje źródło w Jego jedynym pośrednictwie. Dlatego dokument tej Komisji stwierdza, że modlitwa wstawiennicza Maryi *nie jest autonomiczna, lecz opiera się na zbawczym dziele Wcielonego Słowa*⁴³. Należy jednak podkreślić, że uczestnictwo Maryi w pośrednictwie Chrystusa wynika z Jej wyjątkowej, ściślejszej więzi z Wcielonym Słowem. Maryja jest nierozdzielnie związana ze swoim Synem. Zauważają to również członkowie Wspólnej Komisji, zgodnie przypisując Najświętszej Dziewicy *wyjątkowe miejsce w porządku zbawienia*⁴⁴.

³⁹ „LLANDAFF-ERKLÄRUNG“ der Gemeinsamen Anglikanisch/Orthodoxen Theologischen Kommission 1980, w: *Dokumente wachsender Übereinstimmung...*, t. 1, 97-101, tutaj: 97, nr 1.

⁴⁰ Natomiast mówienie o „skarbcu zasług” jest obce tradycji prawosławnej i anglikańskiej: TAMŻE, 98, nr 9.

⁴¹ Tak pisze między innymi św. Justyn Męczennik w „Dialogu z Tryfonem”; cyt. za: J. POHLE, J. GUMMERSBACH, *Lehrbuch der Dogmatik*, t. 2..., 361-362.

⁴² „LLANDAFF-ERKLÄRUNG“ der Gemeinsamen Anglikanisch/Orthodoxen Theologischen Kommission 1980..., 98, nr 9.

⁴³ TAMŻE, nr 10.

⁴⁴ TAMŻE.

Trudności w przyjmowaniu udziału Maryi z dziele zbawienia i Jej modlitwy wstawienniczej ukazuje dialog Kościoła katolickiego z baptystami. W końcowym dokumencie tego dialogu w latach 1984-1988 pod tytułem „Wzwanie do chrześcijańskiego świadectwa w dzisiejszym świecie”, teologowie katoliccy podkreślają istnienie „wewnętrznej relacji” między Maryją a Jezusem. Relacja ta jest wyraźnie ukazana w Nowym Testamencie. Z niej wynika cześć oddawana Maryi, która *nic nie ujmuje roli Chrystusa*⁴⁵. Maryja pozostaje podporządkowana Boskiej Osobie Syna. Jej rola w dziele zbawienia wynika całkowicie z głębokiej osobowej relacji do Jezusa Chrystusa. W tę relację wpisuje się także nauka o Jej niepokalanym poczęciu.

Kolejnym istotnym zagadnieniem teologicznym związanym z maryjnym dogmatem, który ma swoje odbicie w dokumentach ekumenicznych, jest łaska otrzymana przez Maryję.

5. Łaska otrzymana przez Maryję

O łasce otrzymanej przez Maryję wspomina dokument, który jest owocem dialogu Kościoła katolickiego z Kościołem anglikańskim na temat „Autorytetu w Kościele”⁴⁶. Chociaż anglikanie nie uznają dogmatu o niepokalanym poczęciu z 1854 roku, jednak w dużej mierze przyjmują naukę zawartą w tym dogmacie. Członkowie Międzynarodowej Wspólnej Komisji mówią o łasce i wyjątkowym powołaniu Maryi, Matki Wcielonego Boga: *Przez łaskę Boga została Ona przygotowana do tego, aby stać się Matką naszego Zbawiciela, przez Niego została Ona odkupiona i przez Niego wzięta do chwały*⁴⁷. Łaska otrzymana przez Maryję jest łaską Jezusa Chrystusa, ponieważ On jest jedynym Źródłem łaski i jedynym Pośrednikiem między Bogiem a człowiekiem.

Łaska, którą otrzymuje Maryja od swojego Syna, jest łaską zbawienia. Teologowie katoliccy zauważają, że nauka o niepokalanym poczęciu Maryi wskazuje na uniwersalizm zbawczej łaski Chrystusa, ponieważ została ona udzielona Maryi jeszcze przed wcieleniem. Jej niepokalane poczęcie jest *znakiem tego, że moc zbawienia dokonanego przez Chrystusa była skuteczna i jest już obecna w ludzkim świecie przed Jego narodzeniem*⁴⁸.

⁴⁵ *Aufforderung zum Christuszeugnis in der heutigen Welt. Bericht über die internationalen baptistisch/römisch-katholischen Gespräche 1984-1988...*, 390, nr 56.

⁴⁶ *Autorität in der Kirche II (Windsor 1981)...*, 177-190.

⁴⁷ TAMŻE, 187, nr 30.

⁴⁸ TAMŻE, nr 30, przypis 6.

Łaska zbawienia, którą otrzymała Maryja, ma szczególny charakter. Nie polega ona na oczyszczeniu z grzechów, lecz na zachowaniu od grzechu. Dlatego Maryja nie była *ani przez moment poddana władzy zła i grzechu* i w ten sposób jest *pierwszą osobą odkupioną przez Chrystusa*⁴⁹.

O niepokalanym poczęciu jako szczególnej łasce udzielonej Maryi jest również mowa w dokumencie końcowym dialogu Kościoła katolickiego z przedstawicielami zielonoświątkowców⁵⁰. Teologowie katolicy podkreślają, że nauka ta ukazuje moc zbawczą i uświęcającą łaski Chrystusa, którą otrzymała Maryja⁵¹.

W sposób pośredni o łasce udzielonej Maryi mówi także ekumeniczny dokument dotyczący nauki o usprawiedliwieniu z 1997 roku, który jest owocem dialogu między Kościołem katolickim a Światowym Związkiem Kościołów Luterzańskich. Chociaż nie wspomina się w nim o niepokalanym poczęciu Najświętszej Maryi Panny, to jednak zawarta w nim nauka o łasce zbawienia w Jezusie Chrystusie odnosi się także do osoby Maryi. W numerze 18 tego dokumentu jest mowa o tym, że *przez jedyne Pośrednika (por. 1 Tm 2, 5n) Bóg udziela samego siebie w Duchu Świętym*⁵². Udzielając siebie samego Bóg napelnia człowieka usprawiedliwionego swoją miłością, z której powstaje odnowione życie. W ten sposób Jezus Chrystus usprawiedliwia przez wiarę grzeszników i jest dla nich źródłem odnowionego życia⁵³.

6. Zakończenie

Należy zauważyć, że odrzucenie maryjnego dogmatu przez Kościoły niekatolickie odsłania istotne problemy teologiczne dotyczące: istnienia i rozumienia świętej tradycji, ewolucji dogmatów, uroczystej formy nauczania *ex cathedra* biskupa Rzymu, interpretacji Pisma Świętego, istnienia sensu duchowego tekstu natchnionego, istnienia jednego spójnego i hierarchicznego systemu prawd wiary. Katolicka nauka o niepokalanym poczęciu Najświętszej Maryi Panny jest zawarta w żywej tradycji Kościoła, w której wierzący - rozważając słowo

⁴⁹ Por. JAN PAWEŁ II, *Niepokalana: odkupiona przez zachowanie od grzechu*, w: *Jan Paweł II o Matce Bożej...*, 172.

⁵⁰ *Schlussbericht des Dialogs zwischen dem Sekretariat für die Einheit der Christen der Römisch-Katholischen Kirche und einigen klassischen Pfingstlern, 1977-1982*, w: *Dokumente wachsender Übereinstimmung...*, t. 1, 593, nr 68.

⁵¹ TAMŻE, 594, nr 73.

⁵² *Gemeinsame Erklärung zur Rechtfertigungslehre...*, nr 18.

⁵³ TAMŻE, nr 26.

Boże - odnajdują pod natchnieniem Ducha Świętego głębszy, maryjny sens niektórych tekstów biblijnych. Przede wszystkim nauka ta wynika z interpretacji biblijnych tekstów Rdz 3, 15 i Łk 1, 28. Pierwszy z nich wskazuje na więź Maryi z Jezusem Chrystusem i zapowiada Jej uczestnictwo w zwycięstwie Chrystusa nad szatanem, natomiast drugi tekst przedstawia Maryję jako osobę pełną łaski Chrystusa. Refleksja nad słowem Bożym znajduje swoje odzwierciedlenie w liturgii i w pobożności ludu chrześcijańskiego. Dlatego definicja dogmatyczna Piusa IX wyraża istniejącą już w tradycji wiarę Kościoła i formułuje prawdę o niepokalanym poczęciu Najświętszej Maryi Panny w nowy i zarazem definitywny sposób⁵⁴.

Z drugiej strony należy zauważyć, że zakwestionowanie katolickiej nauki o niepokalanym poczęciu staje się okazją do pogłębiania tej nauki, do reinterpretacji treści dogmatu i odkrywania zawartej w nim zbawiennej prawdy oraz do odkrywania jej znaczenia w życiu wierzących.

Dialog ekumeniczny ukazuje następnie teologiczne prawdy przyjmowane przez Kościoły chrześcijańskie, które są zgodne z nauką o niepokalanym poczęciu Najświętszej Maryi Panny. Przede wszystkim jest to prawda o świętości i czystości Maryi, którą wyznają Kościoły prawosławne i Kościół anglikański. Świętość Maryi jest utożsamiana z Jej bezgrzesznością. Oznacza ona także panowanie z Chrystusem. Nauka o świętości i czystości Maryi w tradycjach prawosławnej i anglikańskiej jest bardzo zbliżona do nauki zawartej w katolickim dogmacie niepokalanego poczęcia.

Kościoły protestanckie dostrzegają obecność Maryi w zbawczym dziele Chrystusa. Podkreślają Jej podporządkowaną rolę w tym dziele oraz wskazują na konieczność otrzymania przez Maryję łaski zbawienia. Nauka ta jest zgodna z katolickim dogmatem, który określa Maryję jako pierwszą odkupioną przez swojego Syna. Odkupienie to polega jednak na zachowaniu Jej od grzechu, a nie na oczyszczeniu z grzechów i usprawiedliwieniu.

W wyniku dialogu ekumenicznego Kościoła katolickiego z Kościołami protestanckimi zostaje zauważony związek Maryi z Chrystusem. Według teologów katolickich, Maryja pozostaje zawsze zjednoczona ze swoim Synem i dzięki temu uczestniczy w Jego jedynym pośrednictwie.

⁵⁴ Przed ogłoszeniem dogmatu Pius IX powołał specjalną komisję, która miała ustalić, czy prawda o niepokalanym poczęciu Najświętszej Maryi Panny znajduje swoje miejsce w życiu Kościoła, w wierze i kulcie ludu chrześcijańskiego.

W dialogu ekumenicznym szczególnie ważna jest nauka o łasce, którą otrzymała Maryja. Niestety temat ten nie został w nim dostatecznie omówiony i pogłębiony. Tymczasem właśnie pojęcie łaski wydaje się być kluczem do pełniejszego zrozumienia prawdy o niepokalanym poczęciu Maryi i jej przyjęcia przez Kościoły chrześcijańskie. Podstawą dogmatu jest przecież biblijne określenie Maryi jako osoby, która jest „pełna łaski” (por. Łk 1, 28). Łaska, którą otrzymała Maryja, ma nie tylko zbawienny charakter jako łaska, przez którą została Ona zachowana od grzechu. Łaska Maryi jest przede wszystkim Jej osobowym spotkaniem z Trójcą Świętą, która zamieszkuje w Niej od początku.

Ks. dr hab. Włodzimierz Wołyniec
Papieski Wydział Teologiczny (Wrocław)

Pl. Katedralny 14
PL - 20-329 Wrocław
e-mail: wladimir@pft.wroc.pl

Il dogma dell'immacolata concezione della Beata Vergine Maria nella luce dei documenti ecumenici

(Riassunto)

L'articolo *Il dogma dell'immacolata concezione della Beata Vergine Maria nella luce dei documenti ecumenici* mostra le diverse difficoltà da parte delle Chiese cristiane di capire ed accettare il contenuto del dogma cattolico. I problemi riguardano non soltanto la persona di Maria, ma toccano gli argomenti teologici di base: l'esistenza e l'interpretazione della tradizione, lo sviluppo delle verità della fede, l'insegnamento del Magistero della Chiesa in forma straordinaria, l'interpretazione della Sacra Scrittura e il senso pieno o spirituale del testo ispirato, l'esistenza di un sistema delle verità della fede con una gerarchia.

La verità sull'immacolata concezione della Beata Vergine Maria scaturisce dalla vita di fede della Chiesa, cioè dalla tradizione nella quale i credenti vivono e riflettono la parola di Dio. I testi biblici in cui si trova la verità mariana sono prima di tutto Gn 3, 15 i Lc 1, 28. Il primo testo indica l'unione tra Maria e Gesù e predice la partecipazione di Maria al trionfo finale del Salvatore sopra del satana. Invece il secondo testo presenta Maria come la persona “piena di grazia” del Cristo. La riflessione su questi testi viene espressa nella liturgia della Chiesa e nella devozione dei credenti. La definizione dogmatica del papa Pio IX si basa sulla presenza della fede nell'immacolata concezione nella prassi della Chiesa.

Dall'altra parte ci vuole notare che le difficoltà di ammettere tale verità hanno anche il ruolo positivo nel senso di aiutare ad approfondire la comprensione del

dogma mariano. Inoltre esse servono a scoprire il suo significato nella vita del cristiano.

Sull'articolo vengono indicati gli argomenti teologici delle Chiese e Comunità cristiane che sono vicini al contenuto del dogma dell'immacolata concezione. La Chiesa ortodossa e anglicana professa la fede nella santità e castità di Maria. La santità di Maria viene concepita come la sua impeccabilità e pure come il dominio di Maria insieme al Cristo.

Il dialogo ecumenico della Chiesa cattolica con le Chiese protestanti mette in evidenza la posizione e ruolo di Maria nell'opera della salvezza. Maria ha bisogno della grazia della salvezza come tutti gli uomini. Lei non è sopra di Cristo, ma la sua persona è tutta sottomessa alla Persona di Cristo. Però la grazia della salvezza la quale ha ricevuto Maria non è la remissione dei peccati, ma essa consiste nel preservare la sua persona dai peccati.

Nel dialogo ecumenico ci vuole far più attenzione alla grazia di Maria, perchè nella Sacra Scrittura si parla di Maria come "piena di grazia". Questa grazia va spiegata non soltanto come non impeccabilità ma piuttosto come la personale unione con la Santa Trinità la quale dall'inizio prende dimora nella persona di Maria.